

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки

Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

МАЦЯЩИК СОФІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 351.85:35.07
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗИ
КУЛЬТУРИ

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С. В. МАЦЯЩИК

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

МОСІЄНКО Оксана Вікторівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2023

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **МАЦЯЩИК Софія Володимирівна**
допущена до захисту

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № ____ від « ____ » грудня 2023 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор _____
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Валентина ЯКОБЧУК

(власне ім'я та прізвище)

« ____ » грудня 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **МАЦЯЩИК Софія Володимирівна** захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Настасія ПУГАЧОВА

(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

МАЦЯЩИК С. В. Державна політика формування потенціалу галузі культури. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» – Поліський національний університет, Житомир, 2023.

В кваліфікаційній роботі проведений аналіз теоретико-методологічних засад політики держави формування потенціалу галузі культури. Акцентовано увагу на державному управлінні розвитку потенціалу галузі культури при подоланні негативних наслідків воєнного стану в країні, досліджено зарубіжний досвід формування кадрового потенціалу в зазначеній галузі. В дослідженні здійснено оцінку ефективності інструментів публічного адміністрування в сфері культури і мистецтв.

В кваліфікаційній роботі обґрунтовано напрями вдосконалення політики держави в сфері формування потенціалу галузі культури.

Ключові слова: політика, культура, мистецтво, управління, підприємство, працівники, інвестиційна привабливість, фінансування, військові дії.

SUMMARY

MATSIASHCHYK S. State policy in the formation of the cultural sector's potential. – Qualification work as a manuscript.

Qualification work for the Master's degree in the specialty 281 "Public Management and Administration" – Polissia National University, Zhytomyr, 2023.

The qualification work conducts an analysis of the theoretical and methodological foundations of the state policy in forming the potential of the cultural sector. Emphasis is placed on state management in the development of the cultural sector's potential in overcoming the negative consequences of a state of war in the country. The foreign experience in forming personnel potential in the specified field is explored. The research evaluates the effectiveness of public administration tools in the field of culture and arts.

The qualification work substantiates directions for improving the state's policy in the formation of the cultural sector's potential.

Keywords: policy, culture, art, management, enterprise, workers, investment attractiveness, funding, military actions.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ	7
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ	29
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	39
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	47

ВСТУП

Протягом тривалого часу культурні індустрії як економічне явище не були предметом особливого дослідницького інтересу, в кінці 1990-х років результати досліджень, проведених у розвинутих країнах, показали, що культурні та творчі індустрії генерують високі темпи зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) або валового доходу. Додана вартість (ВДВ) і зайнятість; потенційно в сфері культури мають характеристики провідного сектора, який може генерувати зростання загальної економіки; деякі з її секторів (наприклад, дизайн) можуть призвести до надмірних ефектів для економіки; і вони можуть залучати високоякісну робочу силу, бізнес та інвестиції, а також стимулювати креативність та інновації в усіх секторах економіки.

Усе це спричинило дуже інтенсивну економічну, політичну та наукову дискусію щодо внеску індустрій культури в економічний розвиток і призвело до повторного дослідження їхньої ролі в структурному розвитку та змінах економіки. Зростаючий інтерес до культурних індустрій та їх швидке визнання як досить загальної моделі вирішення проблем розвитку на економічному та політичному рівнях сприяли тому, що культурні індустрії стали ключовим компонентом у формуванні економічної політики та стратегічного планування розвитку. У зв'язку з цим у розвинених країнах зростає тенденція, включати різні аспекти, (виробничі потужності, творчий клас, культурні зручності тощо) культурних індустрій у вимірювання національних показників розвитку.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретико-методичних положень та обґрунтування рекомендацій щодо формування ресурсного потенціалу в сфері культури .

Для реалізації мети кваліфікаційної роботи було поставлено задачі:

- розкрити теоретико-методологічні основи формування ресурсного потенціалу галузі культури;
- проаналізувати теоретичну наукову спадщину досліджень та досвіду

державної політики в сфері культури з врахуванням зарубіжних теорій;

- дати оцінку ресурсного забезпечення культурної діяльності в світі;
- обґрунтувати перспективи трансформації потенціалу сфери культури;
- визначення шляхи модернізації механізмів управління державним

адміністрування кадрового потенціалу галузі культури в Україні.

Об'єктом дослідження є процес реалізації державної політики щодо формування ресурсного потенціалу галузі культури.

Предмет дослідження – актуальні питання по впровадженню інноваційних напрямів управління теоретико-методологічними засадами розвитку ресурсного забезпечення.

Методи дослідження. Теоретична аргументація напрямів політики держави в сфері формування ресурсного потенціалу галузі культури здійснена за допомогою предмету застосування загальнонаукових та спеціальних методів, а саме структурно-функціонального та системно-аналітичного підходів, використання основних положень сучасних теорій публічного адміністрування, економіко-статистичні методи, концепція сталого розвитку. Кваліфікаційна робота ґрунтується на використанні інструментів наукового абстрагування при оцінці шляхів вирішення питань удосконалення публічного адміністрування формування ресурсного потенціалу галузі культури, систематизовано методи та принципи публічної політики в сфері культури і мистецтв.

Інформаційною основою кваліфікаційної роботи були законодавчо-нормативні акти, монографічні дослідження, періодичні видання, статистичні матеріали галузі культури в Україні.

Елементи наукової новизни включають спробу автора систематизувати методи та інструменти політики держави в сфері культури з метою формування кваліфікованого ресурсного потенціалу.

Практичне застосування результатів дослідження можливе в практиці адміністрування в закладах культури і мистецтв, надання культурних послуг.

Публікації. Основні результати дослідження оприлюднені в трьох публікаціях тез науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

Ресурсне забезпечення розвитку культурної індустрії обмежене конкретним історичним контекстом, а теоретичне обґрунтування адміністрування потенціалу явищ культурної індустрії втратив своє історичне значення. Розвиток потенціалу культури є неминучим результатом розвитку ринкової економіки, що дозволяє людям відновити свої цінності в душі гуманізму.

Галузь культури є предметом детального вивчення дослідників культурології, педагогіки права та публічного адміністрування. Наприклад, британські вчені розглядають галузь культури, як поєднання сфери творчості, індустрії культури та надання культурних послуг. Натомість американські експерти стверджують, що наразі не існує єдиної системи дефініцій для опису галузі, так само як і немає загальних підходів до її структуризації.

Українські дослідники пропонують розуміти функціональний зміст галузі культури у творчій діяльності, що спрямована на створення або збереження творів матеріального або нематеріального характеру, які мають культурну цінність. В широкому розумінні галузь культури сприяє задоволенню культурних потреб людини. Галузь культури відіграє фундаментальну роль у продукуванні, відтворенні, збереженні й використанні культурних надбань.

Законом України «Про культуру» визначено, що до діяльності у галузі культури і мистецтв належить діяльність у сфері:

- художньої літератури, кінематографії, театрального, музичного, хореографічного, пластичного, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури, фотомистецтва та дизайну;
- нематеріальної культурної спадщини, в т.ч. й народної культури;
- охорони національного культурного надбання, в т.ч. й культурної спадщини;

- інша діяльність, основною метою якої є створення, збереження, розповсюдження і використання культурних цінностей, культурної спадщини та культурних благ[2].

На етапі дослідження, по-перше, було систематизовано передумови та умови формування ресурсного потенціалу культурної індустрії за допомогою застосування історичних та логічних методів. В роботі поєднуються теорія з практикою та використовується критична теорія щодо сучасної галузі культури, щоб знайти проблеми та недоліки. Нарешті, виходячи з різниці між середовищем проживання та поточним станом ресурсного забезпечення, логічно порівняно теорії з порівняльними методами досліджень, які потрібно вдосконалювати [3].

Тривалий період часу ресурсний потенціал сфери культури оцінювався на основі критеріїв західної та марксистської ідеології, але західна марксистська ідеологія, не були збалансовані, класична марксистська теорія домінувала, що відображало курс країни, тільки який можна було використовувати як посилання для аналізу національного досвіду розвитку ресурсного потенціалу сфери культури [1]. Нові підходи до оцінки ресурсного забезпечення культурної індустрії виникли в 1990-х роках і успішно проникли в сучасне суспільство, забезпечивши значний вплив на суспільне усвідомлення значення відтворенні потенціалу культури, змусили нас думати про культурні індустрії та досліджувати їх.

Комерціалізація та популярність творів культури в сучасному суспільстві та об'єднання телевізійних і літературних творчих програм підвищили обізнаність культурних установ, сферу освіти та політики держави в необхідності відтворення її ресурсів [4]. Розвиток потенціалу культурної індустрії дозволяє відновити культуру до ставлення та виступити основою посилення впливу культури на життя людей і формування позитивної позиції громадянського суспільства. Тому дуже важливо регулярно здійснювати моніторинг стану ресурсного забезпечення потенціалу індустрії культури. Перегляд ресурсного забезпечення культурної індустрії та розуміння її коренів,

формують важливе ставлення до культурної індустрії, що безумовно, допоможе розвитку наших культурних цінностей.

У сучасних світових культурних трендах найвищим рівнем розвитку потенціалу культури є відтворення культурних індустрій, що повинно стати історичним фактором позитивної динаміки управління ресурсами. Сьогодні потрібно аналітично реконструювати розвиток ресурсного потенціалу та культурного менеджменту, які були засновані в Україні багато років тому, це допоможе вирішити проблеми ресурсного забезпечення розвитку індустрії культури, галузі освіти, суспільства знань, використати позитивний міжнародний досвід, обговорити та розглянути інструменти і механізми управління [7].

Деякі вчені вважають, що, з точки зору теорії культурної індустрії, а саме «популярної культури», яка є мішаниною, нав'язаною масам зверху вниз, «заперечує індустрію культури», доводять, що вона має негативний вплив на ресурсний потенціал. З одного боку, в нашому реальному житті є багато явищ, які підходять під їх опис: суперечливих тенденцій відтворення ресурсного потенціалу культури, крім того, деякі вчені вважають, що сучасна культура і мистецтво в капіталістичному суспільстві є надто комерціалізованими.

Хоча ця комерціалізована культура та мистецтво є популярними та універсальними, у «популярній культурі» мистецтво програє у «популярній культурі», критиці та функції заперечення. Сильна культура, сформована народною культурою, виконує соціальну функцію послаблення заповзятливості людей і зміни їх душ [9]. Базуючись на цьому факті, робота вирішує завдання дослідження ресурсного забезпечення та напрямів його покращення у відповідності до теорії культурної індустрії Франкфуртської школи з середовища розробки Інтернету. Розвиток ресурсного потенціалу сфери культури формує дві головні інновації: одна полягає в класифікації та інтеграції критичної теорії культурних індустрій на основі розуміння та знання, а також у виділенні основної основи критичної теорії культурних індустрій [10].

Робота над критичною теорією культурної індустрії здебільшого ґрунтувалася на загальному поясненні теорії та не має прямого зв'язку з ресурсним потенціалом та інтеграцією критичної теорії культурної індустрії до сучасних теорій. В дослідженні ми намагаємось об'єднати критичну теорію культурних індустрій та критичну теорію культурних індустрій. Ми розглядали критичну теорію культурної індустрії в контексті розвитку соціалістичної культури з радянською специфікою. Зараз більшість вітчизняних досліджень про ресурсний потенціал сфери культури є суто теоретичним аналізом без співставлення з практикою. Деякі з них є лише поєднанням теорії та умовної реальності, деякі зосереджені на недоліках ресурсного забезпечення культурної спадщини в суспільстві, а в деяких відсутні детальні дослідження проблеми.

Сучасні дослідження механістично підходять до аналізу ресурсного потенціалу культури, ігноруючи реальності розвитку культурного середовища суспільства. Потрібно поєднати критичну теорію культурних індустрій з фактичною ситуацією сталого розвитку в країні на основі ефективної оцінки ресурсного забезпечення позитивних аспектів критичної теорії культурних індустрій, які використовуються для вивчення реальності культурного розвитку та надання конкретних посилань для побудови сучасного потенціалу культури з українською специфікою.

Термін «індустрія» в культурній індустрії означає «не тільки процес виробництва, але також стандартизацію речей і розумний і ефективний розподіл технологій». «Технологія культурної індустрії» реалізує стандартизацію та масове виробництво шляхом віднімання двох логічних відмінностей між соціальною роботою та соціальною системою. Щоб зробити продукцію привабливою для споживачів і зайняти ринок, виробники «раціоналізують» відповідно до вподобань споживачів[9].

Вибір ресурсного забезпечення галузі культури повинен бути орієнтований на максимальне задоволення смаків та культурних потреб або уподобань більшості людей у поєднанні з так званими модними тенденціями, тому культурні витвори мистецтва втрачають свою індивідуальність, а

виробник стверджує, що вироби унікальні та кожен по-своєму. Індустріальна епоха уможливила масове виробництво творів культури та мистецтва, а технологія прискорила стандартизоване виробництво продукції культури та мистецтва.

Усе це тісно пов'язане з основними характеристиками ресурсів індустрії культури як товарів мистецтва, які є продуктами індустрії культури, не є справжнім мистецтвом, а виробляються як продукти, які можна негайно продати на ринку. Індустрія культури формується в умовах розвиненого капіталістичного ринку і стала загальною закономірністю ринкової економіки. Сучасні вчені особливо вказували на те, що ремісничі вироби розподіляються як товари у виробництві та споживанні. Тепер «люди можуть замінити так звану споживну вартість у структурі культурних товарів міноюю вартістю».

Коли культурні та мистецькі твори стають популярними як продукти, їхня споживча вартість, тобто естетична цінність, замінюється міноюю вартістю. Люди споживають твори культури та мистецтва, щоб збільшити видимість і отримати прибуток. Стандартизація та комерціалізація культурної індустрії призвели до фальшивої індивідуальності творів культури та мистецтва [11].

Структура потенціалу культури

Сучасна наука виділяє чотири структурних елементи культури:

- особистісний або кадровий;
- матеріально-технічний;
- інформаційний;
- організаційний.

Менеджер використовує всі структурні елементи. Кожний з цих елементів, маючи свою специфіку, тісно взаємодіє з іншими, оскільки усі вони складають одну систему. Зміна одного з компонентів впливає на зміст інших і приводить до змін у всій системі. Тільки на цій основі можливо створити ефективну систему та своєчасно змінювати її у відповідності до поставленої мети та факторів, що впливають на неї та постійно змінюються.

Особистісно-кадровий компонент галузі культури в сьогоденних умовах необхідно переоцінити. Адже менеджер – це спеціаліст, який має за мету покращити ефективність роботи колективу людей застосовуючи спеціальні методики та процедури, а про ділові навички менеджера потрібно судити по тому, як добре він може організовувати людей і наскільки ефективно він може мотивувати на досягнення певного результату кожного з них, з'єднуючи їх в «єдиний організм».

До особистісно-кадрового потенціалу культури відносять:

- професійно-кваліфікаційний склад творчих діячів культури;
- організаційно-господарчих помічників і співпрацівників;
- адміністративно-управлінський апарат.

Працівники галузі культури і мистецтв приймають безпосередню участь в створенні культурного продукту (режисери, письменники, сценаристи, поети, журналісти музикознавці, хореографи і інші), а також надають ті або інші послуги населенню (бібліотекарі, артисти-аніматори, екскурсоводи, керівники курсів, гуртків, студій тощо).

Менеджер повинен об'єктивно підходити до оцінки ініціатив творчих робітників. Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що в кризовій економічній ситуації, що має місце сьогодні в Україні, цей потенціал є недостатньо пристосованим до нових демократичних тенденцій суспільного розвитку. На відміну від минулої системи, успадкованої від радянських часів, за якої кожен крок працівника культури контролювався і мав ідеологічне спрямування, культура незалежної України позбавлена ідеології на кшталт радянської.

Сучасне законодавство, визначаючи принципи культурної політики, стверджує пріоритет загальнолюдських та національних цінностей. Сьогодні в умовах військового стану та територіальної ситуації в Україні, працівнику культури необхідно вивчати нові наукові напрямки, технології, методи з приводу задоволення природної потреби населення у споживанні культурного продукту, а також в естетичних потребах. Серед персоналу закладів культури

майже відсутні спеціалісти в області маркетингу, паблікрілейшнз, менеджменту, без яких неможлива адекватна оцінка ставлення територіально різних груп населення і врахування її в подальшому розвитку. Міжнародний досвід свідчить про те, що без спеціалістів у вказаних раніше сферах діяльності заклади культури не зможуть ефективно функціонувати.

Другим структурним елементом потенціалу культури є матеріально-технічна база (наприклад, будівлі, машини, обладнання, музичні інструменти, кіноапаратуру, реквізит) та інші матеріально-технічні ресурси, що необхідні для нормального функціонування закладів культури.

Не зважаючи на те, що мережа закладів культури в Україні достатньо розвинута, її матеріально-технічне обладнання залишає бажати кращого. Наприклад, 60 % закладів клубного типу, що розміщені у об'єднаних територіальних громадах, потребують капітального ремонту; на 10 клубів маємо один магнітофон, на 55 клубів – 1 комп'ютер, на 38 клубів – 1 відеокамера. Враховуючи викладене, пріоритетними завданнями зміцнення галузі культури можливо назвати:

- реконструкцію та капітальний ремонт діючих закладів культури;
- реставрація пам'ятників історії та культури;
- розвиток мережі закладів культури та мистецтва для дітей і підлітків;
- обладнання закладів культури необхідними матеріально-технічними ресурсами (апаратурою, технічними засобами, музичними інструментами, сценічним реквізитом тощо).

Склад інформаційного потенціалу закладів культури, наприклад в сільській місцевості (бібліотеки, громадські музеї) мінімальний, що є об'єктивним фактором, який позбавляє окремі соціальні групи громадян доступу до соціокультурних цінностей.

Не набагато краще справи і з творами народної культури. Відродження центрів нетрадиційної народної творчості, створення при клубних закладах музеїв народної творчості та побуту, етнографічних ансамблів через слабку

фінансову підтримку не мають належного впливу на виховання поваги до культури українського народу та національних меншин.

Використання інформаційних технологій в культурі забезпечує втілення в різних оцінювальних матеріалах змістовно-звітного спрямування. Важливим засобом вчасного розвитку, збереження та розповсюдження інформації є комп'ютерна техніка. Однак ця умова в сфері культури (особливо на місцевому рівні) не реалізується.

Разом з цим закладам культури для їх повноцінної роботи необхідні систематизовані дані про результати власної діяльності, а також інформація про діяльність інших закладів, які знаходяться не лише в Україні, а й за її межами. Інформація, що відображає реальне становище рівня розвитку культури місцевого населення (дані про послуги, які надаються), забезпечить можливість проведення порівняльного аналізу ситуацій та допоможе визначити сукупний соціальний _рівень культури. Все це дозволить проаналізувати кон'юнктуру ринку культурних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтв.

Таким чином, для інформаційного забезпечення діяльності відтепер їм необхідно мати налагоджену інформаційну службу, оснащену новітньою комп'ютерною технікою.

Організаційна складова культури виконує теж важливу функцію в системі продуктивних сил суспільства. Але вона має свою специфіку, яка визначається з одного боку типом культурного закладу (клуб, театр, бібліотека, музей), з іншого – місцезнаходженням територіальної одиниці, на якій вони розміщені.

Сучасні теорії ресурсного забезпечення культурної індустрії є найбільш репрезентативними напрямками формування ресурсного потенціалу, вони визначають його вплив на погляди суспільства і пропонують концепції «культурної індустрії». Таким чином, існування та розвиток ресурсного потенціалу культурної індустрії є ознакою занепаду капіталістичного суспільства, серйозним явищем відчуження. Франкфуртська школа, першою звернула увагу на масову культуру, і вона була першою, хто представив теорії

розвитку ресурсного потенціалу масової культури і формування ресурсів для вищої культури одночасно в теоретичне поле досліджень сучасної культури.

Під час воєнного стану в Україні індустрія культури повинна отримати ресурси необхідні для майбутнього процвітання, для того щоб публіка могла впливати на напрями формування ресурсного потенціалу, оцінювати різні форми культурних продуктів. У такому реалістичному контексті песимістична критика індустріалізації культурних продуктів, безсумнівно, схожа на «своєчасний дощ», який проливає свідомість публіки. Шкідливість індустрії культури проявляється в усуненні людської особистості, втраті естетичної цінності мистецтва, прирученні суспільних думок і усуненні суспільного судження[12].

Коли публіка прийняла культурну індустрію вона намагається використовувати відверті вирази та різкі коментарі, щоб попередити громадськість і запобігти обману громадськості культурною індустрією. Вона готова також багато працювати для підтримки елітарної культури. Авторитет і чистота мистецтва запобігають занепаду культури. Примноження ресурсів культурної ставлення виробництва культурних продуктів посилює почуття соціальної відповідальності та формує у громадськості нове ставлення до культури.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Розвиток потенціалу культури є неминучим результатом розвитку ринкової економіки, що дозволяє людям відновити свої цінності в душі гуманізму.

Галузь культури є предметом детального вивчення дослідників культурології, педагогіки права та публічного адміністрування. Наприклад, британські вчені розглядають галузь культури, як поєднання сфери творчості, індустрії культури та надання культурних послуг. Натомість американські

експерти стверджують, що наразі не існує єдиної системи дефініцій для опису галузі, так само як і немає загальних підходів до її структуризації.

Українські дослідники пропонують розуміти функціональний зміст галузі культури у творчій діяльності, що спрямована на створення або збереження творів матеріального або нематеріального характеру, які мають культурну цінність.

В широкому розумінні галузь культури сприяє задоволенню культурних потреб людини. Галузь культури відіграє фундаментальну роль у продукуванні, відтворення, збереженні й використанні культурних надбань.

Тривалий період часу ресурсний потенціал сфери культури оцінювався на основі критеріїв західної та марксистської ідеології, але західна марксистська ідеологія, не були збалансовані, класична марксистська теорія домінувала, що відображало курс країни, тільки який можна було використовувати як посилання для аналізу національного досвіду розвитку ресурсного потенціалу сфери культури [1]. Нові підходи до оцінки ресурсного забезпечення культурної індустрії виникли в 1990-х роках і успішно проникли в сучасне суспільство, забезпечивши значний вплив на суспільне усвідомлення значення відтворенні потенціалу культури, змусили нас думати про культурні індустрії та досліджувати їх.

У сучасних світових культурних трендах найвищим рівнем розвитку потенціалу культури є відтворення культурних індустрій, що повинно стати історичним фактором позитивної динаміки управління ресурсами.

Сучасна наука виділяє чотири структурних елементи культури: особистісний або кадровий; матеріально-технічний; інформаційний; організаційний.

Незважаючи на те, що мережа закладів культури в Україні достатньо розвинута, її матеріально-технічне обладнання залишає бажати кращого. Наприклад, 60% закладів клубного типу, що розміщені заклади культури у віддаленій місцевості, потребують капітального ремонту; на 10 клубів маємо один магнітофон, на 55 клубів – 1 комп'ютер, на 38 клубів – 1 відеокамера.

Враховуючи викладене, пріоритетними завданнями зміцнення галузі культури можливо назвати:

- реконструкцію та капітальний ремонт діючих закладів культури;
- реставрацію пам'ятників історії та культури;
- розвиток мережі закладів культури та мистецтва для дітей і підлітків;
- обладнання закладів культури необхідними матеріально-технічними ресурсами (апаратурою, технічними засобами, музичними інструментами, сценічним реквізитом тощо).

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Культурні індустрії дедалі більше стають важливими компонентами сучасної економіки та суспільства, заснованого на знаннях, так за рахунок їх впливу іде збагачення розвитку усієї сфери послуг. Культурний сектор генерує два види впливу: неекономічний та економічний. Неeкономічний вплив індустрії культури на соціальний розвиток можна побачити у сфері соціальної згуртованості та інтеграції маргіналізованих груп ; розбудові нової системи цінностей; утвердженні творчості , таланти та досконалість.

В останні десятиліття відбулося більше розуміння необхідності аналізу економічної важливості ресурсного забезпечення культурних індустрій. Стало очевидним, що вони впливають на темпи зростання ВВП або ВДВ і зайнятість, і що вони можуть покращити зовнішню торговельну позицію та конкурентоспроможність країни, а також сприяти відродженню та брендингу креативних міст, територій, залученню бізнесу та інвестицій. Деякі автори визнають, що культурні індустрії мають важливий вплив на економіку та суспільство, запроваджуючи нову концепцію економічного зростання та розвитку, і що вони становлять один із небагатьох економічних секторів, де очікується динамічний майбутній розвиток[12].

Ці тенденції іноді вважаються символом «культуралізації» економіки або «креативізації» «економіки» . У будь-якому випадку, вони підкреслюють центральну роль, яку культурний сектор відіграє у розбудові креативної економіки (ПРООН, 2010; Хаукінс, 2001; Флорида, 2002; Конференційна рада Канади, 2008). Протягом багатьох років оцінювання діяльності креативного сектору було одним із стовпів вимірювання конкурентоспроможності у Сполученому Королівстві, щодо індексу конкурентоспроможності Великобританії. Протягом останніх кількох років ця практика була прийнята для вимірювання регіональної конкурентоспроможності на рівні ЄС (2010).

Крім того, розвиток креативних послуг широко включався як компонент у розрахунок глобального індексу конкурентоспроможності як фактору для відображення змін у сфері інновацій та бізнес-складності[11].

До початку 1960-х років вимірювання економічного внеску культурних індустрій не викликало особливого дослідницького інтересу. Це було пов'язано з декількома факторами: відсутністю доказів та довготривалих статистичних даних щодо індустрій культури (наприклад, індустрії культури та культура як економічний суб'єкт є відносно новим явищем в експертному та академічному середовищах); погані та недостатньо розроблені підходи до вимірювання для економічного аналізу, які можна було б застосувати до сфери культурних індустрій; безсистемний зв'язок між індустрією культури та економікою; труднощі з вимірюванням економічних ефектів культурних індустрій; традиційне уявлення про те, що економічний аналіз культурних індустрій не відповідає їхньому духу чи природі, оскільки культурні індустрії та культура загалом розглядалися як вираження чистої естетичної та духовної діяльності; та аналізу інвестиційного потенціалу в культурному секторі було мало, що здебільшого було пов'язано з традиційним поглядом, згідно з яким культурна сфера розглядалася як суспільне благо, а державне фінансування культурної діяльності як питання державного споживання.

З 1980-х років ситуація змінилася, дедалі більше досліджень і аналізів присвячено характеру взаємозв'язку між культурними індустріями та економікою, а також культурними індустріями та їхнім економічними ресурсами. Історія економічних досліджень культури пов'язана з публікацією в 1965 р. праці Баумола та Боуена «Про виконавські мистецтва: анатомія їх економічних проблем», а пізніше, у 1966 р., з книгою «Виконавчі мистецтва: економічна дилема», де автори проаналізував економічне становище сценічного мистецтва в США. На початку 1980-х років Гендон і Шанахан опублікували дві публікації, присвячені економіці культури та економічним ефектам мистецьких дисциплін, які зробили значний внесок у подальше осмислення динамічних зв'язків між мистецтвом та економікою. «У Сполучених Штатах, у Зокрема, у

1980-х і 1990-х роках ця економічна парадигма була змінена радикальною консервативною ідеологією, яка відкидає концепцію «суспільного блага» або політику, що базується на соціальному добробуті»[13].

Ці два десятиліття ознаменувалися кульмінацією інтересу до економічного внеску культури та культурних індустрій та нових підходів до розуміння взаємозв'язку між культурою та економічним розвитком. Зокрема, інтерес був зосереджений на кількісній оцінці внеску різних культурних сфер у розвиток. До цього періоду, до середини 1970-х років, у Сполучених Штатах проводилися дослідження економічного впливу сфер культури на підтримку аргументів щодо подальшого фінансування культури, освіти та науки державою. Дослідження економічного впливу в багатьох випадках можна розглядати як відповідь на потребу в об'єктивному обґрунтуванні державного фінансування мистецтва. Цю ситуацію пояснювали двома аргументами, пов'язаними з американськими традиціями: по-перше, «давньовідома зацікавленість державних і місцевих урядів у сприянні економічному зростанню в межах своїх кордонів; і по-друге, ставлення місцевого бізнесу «покажи мені долари та центи»[12].

Протягом 1980-х дослідницькі інтереси були зосереджені на вивченні впливу різних культурних сфер на розвиток місцевих громад у Сполучених Штатах, тоді як протягом 1990-х дослідження різних культурних сфер стали інструментом пропаганди різноманітних регіональних питань або вирішення практичних глобальних проблем (наприклад, питання інтелектуальної власності у світі). Нові теми та перспективи досліджень, а також політичне ставлення до різних культурних сфер у найрозвиненіших країнах призвели до формулювання інноваційної основи розвитку, у якій творчі та символічні ресурси, зосереджені в різних культурних сферах, визнаються позаекономічним фактором розвитку. Це був початок періоду, коли культурне та символічне виробництво було зрозуміло та визнано ключовим елементом для визначення майбутнього курсу та розвитку суспільства та економіки в усьому світі

Зросла кількість літератури та досліджень, присвячених дилемам і проблемам ресурсного забезпечення культурних індустрій. Водночас були виявлені труднощі, невирішені теоретичні та практичні питання, з якими стикається цей вид досліджень. Важливо сказати, що важко розробити чітку та об'єктивну економічну міру економічного впливу індустрій культури, яка була б представлена в грошовій вартості та у зв'язку з витратами. Тому основна увага зосереджена на фундаментальних дослідженнях у сфері культурних індустрій через їхню стохастичну природу та багатоцільові ефекти, які не завжди можна виміряти [11].

Також, дуже важко провести кількісну оцінку творчих результатів, які мають якісний характер і сприяють розвитку багатьох галузей економіки. Все це впливає на економічну оцінку вкладу культурних індустрій, яка здійснюється в широкому розумінні з використанням кількох часткових підходів або їх комбінації. Англійські дослідження пропагували культурні індустрії як явище теорії планування та як складову урбаністичної соціології та дискурсу регіонального економічного розвитку. Їхні дослідження зосереджені на економічному розвитку міст і культурних індустріях як чиннику, який може покращити привабливість міських місць (тобто як спосіб трансформувати імідж та ідентичність таких місць), а також заохотити агломерацію ділової діяльності в них.

Цей підхід призвів до «культурного повороту», підвищення інтересу до індустрій культури, підприємництва в культурі, а також інновацій і креативності як факторів розвитку. Однак вплив індустрій культури на міський і регіональний розвиток проявляється через різні ефекти. Деякі автори, як-от Білле та Шульце (2006), зазначають, що розвиток культурних індустрій забезпечує короткостроковий вплив на витрати, залучаючи відвідувачів і місцевих споживачів, які витрачають гроші в місцевості; інші бачать довгостроковий вплив зростання через створення сприятливого культурного середовища, яке приваблює людей, компанії, інвестиції тощо.

Остання точка зору відома як «економіка агломерації», де концентрація культурних і творчих послуг приваблює інші індустрії, які можуть використовувати спеціалізовані ресурси, вироблені культурними індустріями. Останнім часом нові підходи до аналізу внеску культурних індустрій у розвиток перемістили центр уваги з виробничої структури на творчі людські ресурси, зайняті в культурних індустріях та загальній економіці. Оскільки обидві групи підтверджують свої погляди набором емпіричних результатів, проблема креативного класу продовжує генерувати суперечливі знахідки та висновки [14].

У літературі про ресурсне забезпечення очевидно, що агломерація культурних індустрій стає сферою все більшого значення досліджень. Проте багато досліджень зосереджуються на непрямому вимірюванні, а не на прямому вимірюванні економічного внеску індустрією культури. Вони намагаються спостерігати та досліджувати взаємодію між культурним сектором та іншими галузями, такими як міжгалузева торгівля, передача знань та зовнішні ефекти мережі. Це дослідження також перевірило внесок креативних індустрій у регіональний розвиток і взаємозв'язок між креативними індустріями та наукомісткими послугами, які, як було визнано, опосередковано сприяють створенню знань і регіональному економічному зростанню. Інші дослідження продемонстрували роль зв'язків ланцюгів поставок у передачі ідей і знань між креативним бізнесом та іншими фірмами або вказує на структурні відносини на ринку праці між культурним і некультурним секторами. Усі ці ініціативи дають поштовх до розмаїття дослідницьких тем і дисциплін у дослідженні взаємозв'язку між культурною та економічним потенціалом її відтворення[15].

За оцінками останніх досліджень кількість зайнятих у сфері культури становила 573,4 тис. осіб, хоча деякі підгалузі характеризуються переважною більшістю чоловіків, а деякі домінують жінки (наприклад, професії бібліотекарів, соціологів, перекладачів). Порівнюючи статистичні дані про кількість та стать працівників галузі культури можна стверджувати про дотримання принципу гендерної рівності.

Щодо структури культурних витрат окремого домогосподарства, то основні з них – це культурні послуги (15%), обладнання для обробки інформації (21%), обладнання для запису, прийому та відтворення звуку і зображень (10,83%), ювелірні вироби, годинники(5,74%) та книги (10,8%).

Таким чином внесок культури у ВВП країни та масштаби зайнятості у цій сфері формально на рівні європейських показників, але при цьому можливий значний потенціал для зростання ролі цього сектору в економіці країни у повоєнні часи.

Частка зайнятих у сфері мистецтв, спорту відпочинку та розваг у 2021 році становила 1,2%, а середньомісячна заробітна плата штатних працівників цих підприємств є на 14% меншою, ніж середня заробітна плата в Україні.

Що стосується інфраструктури у сфері культури (мається на увазі мережа музеїв, бібліотек, театрів, кінотеатрів, архівів тощо), то у нас успадкована широка мережа культурних закладів (майже в кожному районі є бібліотека чи клуб). Останнім часом в обласних центрах розвивається сучасна культурна інфраструктура – коворкінги, аби, галереї, як і самі розвиваються як приватний бізнес.

Українська статистика обраховує зайнятість у сфері культури і мистецтв за допомогою двох основних інструментів. Першим є «комплексна оцінка шляхом інтеграції даних вибіркового обстеження населення (домогосподарств) із питань економічної активності, державних статистичних спостережень підприємств і адміністративної звітності», як вказується на офіційному сайті ДССУ[37].

Дані таблиці 2.1. свідчать про спадну динаміку кількості зайнятого населення у галузі культури. Економічне зростання України протягом 2018-2020 років не сприяло збільшенню зайнятості у цих сферах.

Таблиця 2.1

**Зайняте населення за видами економічної діяльності
у 2018-2022 роках (тис. осіб)**

	2018	2019	2020	2021	2022	2022 до 2018 +/-
Усього зайнято	16360,9	16443,2	17456,3	18073,3	16156,4	-204,50
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	196,9	207,9	211,4	221,2	199,8	2,90

Джерело: сформовано автором за даними ДССУ [37].

Таблиця 2.2. містить розгорнуту статистику зайнятості за областями. А також свідчить про скорочення кількості зайнятих у сфері культури в деяких з них.

Таблиця 2.2

**Зайняте населення у мистецтві, спорті, розвагах та відпочинку
(тис. осіб)**

Область	2018	2019	2020	2021	2022	2022 до 2018 +/-
Вінницька	5,7	5,3	5,3	5,1	5,2	-0,5
Волинська	4,0	4,4	4,6	4,7	4,1	0,1
Дніпропетровська	10,6	12,4	12,4	12,3	11,9	1,3
Донецька	9,1	10,8	20,1	20,6	8,7	-0,4
Житомирська	5,8	6,3	6,3	6,5	5,8	0
Закарпатська	3,9	5,6	5,6	5,8	4,2	0,3
Запорізька	8,6	8,5	8,6	8,8	8,6	0
Івано-Франківська	7,4	7,4	7,4	7,1	7,5	0,1
Київська	12,8	13,1	13,0	12,8	12,7	-0,1
Кіровоградська	5,7	5,5	5,5	5,9	5,6	-0,1
Луганська	2,6	2,0	2,0	7,2	2,6	0
Львівська	12,5	12,2	11,6	10,6	12,7	0,2
Миколаївська	4,8	5,7	5,7	5,5	4,8	0
Одеська	12,5	12,4	12,4	12,2	12,4	-0,1
Полтавська	6,3	7,0	6,6	6,2	6,3	0
Рівненська	6,8	7,0	7,0	6,8	7,0	0,2
Сумська	4,7	5,5	5,5	5,5	4,7	0
Тернопільська	6,0	6,6	6,6	6,7	6,1	0,1
Харківська	14,8	14,5	14,5	14,6	15,0	0,2
Херсонська	7,7	8,2	8,2	8,3	7,7	0
Хмельницька	5,1	5,0	5,0	5,0	5,2	0,1
Черкаська	5,0	5,4	5,4	5,6	5,1	0,1
Чернівецька	3,8	4,2	4,2	4,3	4,1	0,3
Чернігівська	6,7	6,6	6,6	6,5	7,0	0,3
Всього	172,1	181,6	172,1	194,6	175,0	2,9

Джерело: сформовано автором за даними ДССУ [37].

У таблиці 2.3. використовується інший методологічний інструмент збору даних. Застосовуючи його відповідно до даних ДССУ можна спостерігати скорочення середньооблікової кількості штатних працівників галузі культури.

Таблиця 2.3

Динаміка середньооблікової кількості штатних працівників за видами економічної діяльності (тис. осіб)

	2018	2019	2020	2021	2022	2022 до 2018 +/- разів
Всього	8 959	8 065	7 868	7 679	7 661	-0,85
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок у т.ч.:	172	161	155	150	142	-0,82
- діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	89	85	84	84	80	-0,89
- функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	50	48	47	44	40	-0,80

Джерело: сформовано автором за даними ДССУ [37].

Фінансування заробітної плати працівників галузі культури відбувається за рахунок коштів державного бюджету (таблиця 2.4.) Це зумовлено домінуванням державних установ у сфері культури.

Таблиця 2.4

Кількість працівників за джерелами фінансування та видами економічної діяльності (тис. осіб)

Рік		Усього	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок у т.ч.:	Діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	Функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури
1	2	3	4	5	6
2018	Кількість штатних працівників	8959,4	172	89,5	50,5
	З них оплата праці яких фінансується за рахунок бюджетних коштів	3160,2	140	77,2	47,6
2019	Кількість штатних працівників	8064,7	161,4	85,2	48,2
	З них оплата праці яких фінансується за рахунок бюджетних коштів	2981,4	136,6	73,6	46,8

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5	6
2020	Кількість штатних працівників	7868,1	154,9	84,4	46,5
	З них оплата праці яких фінансується за рахунок бюджетних коштів	2878	131	72,2	45
2021	Кількість штатних працівників	7679,4	150,3	83,7	43,7
	З них оплата праці яких фінансується за рахунок бюджетних коштів	2844,1	129,3	72,7	42,6

Джерело: сформовано автором за даними ДССУ [37].

Оплата праці є одним з найважливіших показників при виборі роботи для потенційних працівників. Здебільшого ефективність праці у сфері культури залежить від творчого натхнення працівників і її результат достатньо складно прогнозувати. Відносне скорочення заробітної плати через складну економічну ситуацію в країні матиме наслідком скорочення кількості зайнятих, що і відбувається у галузі культури. Значущим є і той факт, що багато закладів культури постраждало внаслідок збройної агресії російської федерації (одні з них пошкоджені, наприклад, художній музей м. Одеси, а інші зруйновані вщент – музей Г. Сковороди).

Сучасні дискусії та дослідження стверджують, що сучасні тенденції та їх взаємодія призвели до трансформації індустріального суспільства в постіндустріальне, де роль традиційних факторів виробництва змінилася. Нова парадигма розвитку, де основними чинниками економічного та соціального зростання є знання, креативність, оригінальність і навички, не лише змінила економічну структуру, а й концепції зростання та розвитку. «Економіка, заснована на знаннях», знаходить свою економічну опору в творчості і таланті, а також наголошує на культурних галузях як концептуальній структурі, в якій існують генератори зростання для яких потрібні ресурси. У цьому сенсі сучасне розуміння економічного зростання та розвитку, яке базується на інтегрованій економіці, передбачає збалансоване об'єднання секторів культурної діяльності

та промислових секторів з особливим наголосом на нових ідеях та їх творчому застосуванні для розвитку.

Дія військового стану, запровадженого в країні, та активні бойові дії на території нашої країни призвели до вимушеної зміни формату та умов роботи суб'єктів діяльності галузі культури, перенесення вистав та концертів на пізніші терміни, що у свою чергу призводить до втрати доходів та, як наслідок, можливої заборгованості з виплати заробітної плати, комунальних послуг та енергоносіїв, виконання зобов'язань за укладеними договорами та інше. Для відновлення діяльності та отримання прибутку в суттєво нових умовах потрібні нові знання, час та навички.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.

В останні десятиліття відбулося більше розуміння необхідності аналізу економічної важливості ресурсного забезпечення культурних індустрій. Стало очевидним, що вони впливають на темпи зростання ВВП або ВДВ і зайнятість, і що вони можуть покращити зовнішню торговельну позицію та конкурентоспроможність країни, а також сприяти відродженню та брендингу креативних міст, територій, залученню бізнесу та інвестицій.

За оцінками останніх досліджень кількість зайнятих у сфері культури становила 573,4 тис. осіб, хоча деякі підгалузі характеризуються переважною більшістю чоловіків, а деякі домінують жінки (наприклад, професії бібліотекарів, соціологів, перекладачів). Порівнюючи статистичні дані про кількість та стать працівників галузі культури можна стверджувати про дотримання принципу гендерної рівності.

Щодо структури культурних витрат окремого домогосподарства, то основні з них – це культурні послуги (15 %), обладнання для обробки інформації (21 %), обладнання для запису, прийому та відтворення звуку і зображень (10,83 %), ювелірні вироби, годинники (5,74 %) та книги (10,8 %).

Частка зайнятих у сфері мистецтв, спорту відпочинку та розваг у 2021 році становила 1,2 %, а середньомісячна заробітна плата штатних працівників цих підприємств є на 14 % меншою, ніж середня заробітна плата в Україні.

Дані української статистика свідчать про спадну динаміку кількості зайнятого населення у галузі культури. Економічне зростання України протягом 2018-2020 років не сприяло збільшенню зайнятості у цих сферах. А також можна говорити про скорочення кількості зайнятих у сфері культури в деяких з областей.

Оплата праці є одним з найважливіших показників при виборі роботи для потенційних працівників. Відносне скорочення заробітної плати через складну економічну ситуацію в країні матиме наслідком скорочення кількості зайнятих, що і відбувається у галузі культури. Значущим є і той факт, що багато закладів культури постраждало внаслідок збройної агресії російської федерації.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ

В Бірмінгемському центрі сучасних культурних досліджень була створена нова школа думки, відома як британські культурологічні дослідження, яка зазнала значного впливу кількох західноєвропейських суспільств наприкінці 1970-х і 1980-х років. Своїми роботами та есе засновники цих культурологічних досліджень Реймонд Вільямс і Стюарт Холл започаткували не лише переосмислення та нове розуміння культури, перемістивши центр уваги з духовних культурних компонентів на культурний матеріалізм, а й запропонували новий спосіб розуміння відносин між суспільством[16].

Крім того, серед провідних теоретиків підходу культурного матеріалізму утвердилося інше розуміння взаємозв'язку культури та економічного розвитку: розвиток суспільства зумовлений розвитком мистецтва та культури, а не навпаки. У цьому відношенні політики та стратегії розвитку слідує домінуючим суспільним тенденціям і вони більше зосереджені на індустрії культури та підприємстві в секторі культури та відтворенні її ресурсного потенціалу.

Перше десятиліття XXI століття ознаменувалося змінами в участі сфери культури в економічному розвитку. Культурні галузі набули значення. Вони стають одним із найдинамічніших сегментів світової економіки, а їхній внесок у ВВП продовжує зростати. За оцінками фахівців, творчий сектор становить 7,3% світового ВВП, а середній темп зростання міжнародної торгівлі культурними послугами становив приблизно 8,7% у період 2010-2015 років. Ці тенденції разом із змінами в ширшому економічному середовищі та споживанні, швидким зростанням культурних індустрій у деяких країнах, створенням економічної нерівноваги та повільним розвитком певних галузей, впливають на поточні теоретичні та практичні точки зору[17].

В економічно-політичному дискурсі дискусії про культуру та розвиток її ресурсного потенціалу вийшли на перший план у 1996 році з публікацією

ЮНЕСКО Доповіді Всесвітньої комісії з культури та розвитку «Наше творче різноманіття». Це створило нові вимоги до порядку денного у сфері культури та розвитку та визначив культуру як пріоритет розвитку. У наступні роки новий порядок денний розвитку був підтриманий декількома програмними документами та звітами, такими як «З маргінесу: Внесок у дискусію про культуру та розвиток у Європі» (Рада Європи, 1998), «Культура, творчість та ринки» (ЮНЕСКО, 1998); Культурне розмаїття, конфлікти та плюралізм (ЮНЕСКО, 2000), Міжнародні потоки вибраних товарів і послуг, 1994-2003 (ЮНЕСКО-ЮІС, 2005); Міський розвиток потребує креативності: як творчі індустрії впливають на міські території (Світовий банк, 2003) та творчі індустрії та розвиток (ЮНКТАД, 2004). У 2005 році Конвенція ЮНЕСКО про охорону та сприяння розмаїттю культурних ресурсів[18].

Кульмінація цієї тенденції втілена у двох посиленнях на важливість культурних підходів до розвитку: у «Підсумковому документі саміту Генерального директора ООН щодо Цілей розвитку тисячоліття» (ООН, 2010а) та в ухваленні спеціальної «Резолюції про культуру та розвиток» (ООН, 2010b) Генеральної Асамблеї ООН. Як вираження загального міжнародного консенсусу щодо порядку денного глобального розвитку, ЦРТ визнають значний потенціал культури для сприяння досягненню різних компонентів глобальних цілей розвитку. Резолюція ООН про культуру та розвиток (ООН, 2010b) пропонує всім державам-членам забезпечити більш помітну та ефективну інтеграцію та включення культури в політику та стратегії розвитку на всіх рівнях.

Ці заходи заохочують підтримку розвитку ресурсного потенціалу і консолідацію культурних індустрій, культурного туризму та пов'язаних з культурою мікропідприємств, а також допомагати їм у розвитку необхідної інфраструктури та навичок. Найважливіше те, що Резолюція ООН пропонує ЮНЕСКО допомогти державам-членам у розробці шляхів оцінки та оптимізація внеску культури в розвиток, у тому числі шляхом збору даних, досліджень і вивчення, а також використання відповідних показників оцінки.

Що стосується концептуальних питань, важливо зазначити, що феномен культурної та креативної індустрії все ще перебуває в процесі визначення та концептуалізації.

Сьогодні можна розуміти цей процес як перегляд традиційної концепції ресурсного забезпечення культури, яка бере до уваги проблеми виробництва та розповсюдження продуктів і послуг із культурним значенням. Водночас, однак, цей процес можна розуміти як створення нової теоретичної та практичної основи, у якій культура розглядається в його складній взаємодії з іншими аспектами та елементами економіки та суспільства. Точаться значні дебати щодо правильного визначення культурних і креативних індустрій; розмежовуючи різні терміни та поняття, критерії розмежування, а також враховуючи їх схожість та відмінність.

У міжнародній дослідницькій практиці різні терміни описують компоненти суспільства, де культурна творчість має статус фактору виробництва в економіці, можна визначити дві демаркаційні лінії щодо цього питання: перша встановлюється академічним дискурсом, а друга – політичним дискурсом. Культурний підхід, пов'язаний із концепцією культурних і креативних індустрій, здійснюється в рамках культурології, соціології та політичної економії, тоді як індустрія цей аспект розглядається в рамках прикладної економіки та практичних політичних досліджень.

Історично термін «культурна індустрія» пов'язаний із Франкфуртською соціологічною школою та бере свій початок у критиці економізації мистецтва Теодором Адорно та Максом Хоркхаймером у їхній книзі «Діалектика Просвітництва». Спочатку воно використовувалося для опису предметів мистецтва та культури, які можна примножувати промисловим шляхом. Цей термін використовувався в полемічній манері для опису непримиренного протистояння культури та економіки. Він широко використовувався в полеміці проти передбачуваної обмеженості сучасного життя, і його підхопили французькі соціологи[17].

Пізніше термін «культурні індустрії» був перетворений політиками на термін «креативні індустрії», що посилило ресурсний підхід до реалізації концепції креативних індустрій виникла в Австралії на початку 1994 року зі звітом «Креативна нація: культурна політика Співдружності», де вона обговорювалася в контексті мистецтва та комунікаційних технологій. Ця концепція була прийнята наприкінці десятиліття. Переважання ліберальної концепції культурної політики у Великій Британії протягом 1990-х років сприяло поширенню ідей і розмаху творчої діяльності. Крім того, зв'язок між сферами культури та технологіями був складним, і традиційне розуміння сектору культури, а також його класифікація не були достатньо гнучкими та широкими, щоб охопити численні взаємозв'язки між творчістю, культурною цінністю, технологією та економікою[19].

Ряд авторів підкреслюють, що завдяки своїй участі в процесі розробки політики та дослідженню політики ресурсного забезпечення культури, іде розробка політики «Індустрії культури та культура політика в Лондоні», що привертає увагу громадськості до економічної сили культурного поля. Визначено кілька корисних аналітичних відмінностей щодо поняття «індустрії культури», використовуються ресурсні підходи до аналізу ефективності «культурних індустрій» як описовий термін, маючи на увазі галузі «в нашому суспільстві, які використовують характерні способи виробництва та організації промислових корпорацій для виробництва та поширення символів у формі культурних благ і послуг – як правило, як товарів».

Основними характеристиками цих галузей є «використання капіталомістких процесів, технологічних засобів масового виробництва та/або розподілу, високорозвиненого розподілу праці та ієрархічних способів організації управління». Його міркування щодо культурних індустрій, а також його спостереження щодо їхньої економічної влади «ввійшли в Лондонську промислову стратегію Ради Великого Лондона та Ради Великого Лондона з питань підприємств». Роботи О'Коннора (1998) та А. Пратт (1997), який намагався визначити культурні індустрії, поєднавши соціологію мистецтва та

економіку, також можна вважати ще однією ранньою спробою визначення культурних індустрій.

Ці оперативні визначення підкреслювали секторальні зв'язки в процесі виробництва, важливість створення нового контенту як основи для створення значення в секторі та економічний потенціал творчого контенту. Ці автори демонструють зв'язок з організаційним визначенням культурних індустрій, висвітлюючи галузеві відносини в організаційному процесі створення, виробництва, розповсюдження та розповсюдження творчого контенту. Значну увагу в цьому відношенні слід приділити також раннім функціональним визначенням культурних індустрій, наданим кількома авторами, які визначають культурні індустрії. (креативні) індустрії (діяльність) як сектор, який «виробляє товари та послуги, які часто асоціюються з культурною та мистецькою цінністю чи розвагами», «головною метою якого є створення та передача символічного значення», який, окрім цих двох ознак, «включає деякі форми творчості, які втілені в тій чи іншій формі інтелектуальної власності».

Останніми роками все більше науковців виявляють інтерес до концепцій креативних індустрій та їх академічного визначення, так наприкінці 1990-х років у Великій Британії було розпочато широке просування економічної важливості культурного сектору через політичний дискурс у Великій Британії наприкінці 1990-х років, коли в 1998 році Робоча група з креативних індустрій прийняла перше описове визначення креативних індустрій[20].

Саме тоді відбулася зміна термінології, і культурне управління почало використовувати термін «креативні індустрії» замість «культурні індустрії». На думку деяких дослідників, ця зміна термінології мала підґрунтя культурної політики. Згідно з Гарнемом, перехід від «культурних» до «креативних» індустрій означає повернення до культурної політики, орієнтованої на пропозицію та зосередженої на митцях, тоді як політика, яка використовує термін «культурні індустрії», свідчить про зосередженість на споживанні та попиті.

Новим підходом до класифікації культурних і креативних індустрій є модель «креативного тризуба», яка використовується для вимірювання прямої та непрямой зайнятості в культурних і креативних індустріях і має на меті об'єднати тих, хто працює в креативних індустріях.

Основними викликами поточного стану сфери культури України є: недостатність фінансування або його повна відсутність фінансування; відтік контингенту кваліфікованих творчих працівників галузі культури та студентів закладів мистецької освіти усіх форм власності; недосконалість володіння працівниками інформаційними системами та цифрової роботи в сфері; географічний перерозподіл попиту на культурні та освітні послуги для мешканців внаслідок масової міграції; необхідність розбудовувати цифровий аспект роботи таких закладів; необхідність відновити/реставрувати/відбудувати пошкоджені будівлі, у яких розміщені організації сфери культури, їх матеріально-технічне та ресурсне забезпечення.

Сьогодні мистецька діяльність організацій (підприємств) сфери культури зазнає значної трансформації через агресію російської федерації проти України. У суспільстві існує необхідність зміни напрямку репертуару закладів культури, у зв'язку з цим є необхідність розробки і створення нових творів та проєктів, а це в свою чергу, потребує окремого фінансування для збереження творчих команд. Отже, наразі є нагальна потреба створювати україномовний національний культурний продукт, переорієнтовувати репертуар, сприяти просуванню українського мадіа контенту за кордоном – і це все в умовах обмеженості ресурсного потенціалу.

На сьогодні не вистачає повної та вичерпної інформації про пошкодження та руйнування пам'яток і закладів культури та закладів освіти сфери культури через неможливість оперативно фіксувати завдані пошкодження у розрізі кожного міста або населеного пункту. Разом з тим достеменно відомо, що значна частина з них були пошкоджені частково або повністю зруйновані. За попередніми даними найбільше ушкоджень зазнали області: Київська та Донецька – більше 100 в кожній, Луганська та Сумська більше 50 в кожній,

Житомирська – 30, Чернігівська та Харківська по 20 в кожній, але говорити напевно неможливо через активні бойові дії, а також тимчасову окупацію території нашої країни.

Внаслідок війни галузь культури через міграційні процеси всередині країни та відтік висококваліфікованих кадрів за кордон втратила високопрофесійний кадровий ресурс. Наразі існує загроза, що частина такого ресурсу, що мігрувала за межі країни (як кваліфіковані працівники, так і здобувачі освіти) не повернеться в Україну, а також немає актуальної інформації щодо кількості здобувачів і викладачів мистецької освіти наразі перебувають на тимчасово окупованих територіях.

Система управління закладами культури наразі оновлюється задля стимулювання управлінського персоналу закладів до створення нового конкурентоспроможного україномовного культурного продукту, пошуку нових можливостей та шляхів розвитку культури. Управлінська та інституційна спроможність закладів культури, особливо в умовах війни, потребує розроблення загальнонаціональних підходів реформування існуючої системи управління, зокрема забезпечення більшої автономії закладів у питанні кадрової політики та інших передумов для організаційної гнучкості. Варто зазначити, що саме зараз чітко видно проблему слабкої співпраці з міжнародними партнерами, донорами, меценатами і спонсорами, що перешкоджає швидкому переорієнтуванню таких закладів до нових реалій, залучення нових джерел фінансування.

На сьогодні, в умовах перебування України у стані війни, галузь культури має надзвичайно важливе значення, адже саме за допомогою неї відбувається формування суспільної думки, розвиток особистості та її виховання. Складовими цієї галузі є як комунальні так і приватні підприємства, але усі вони потребують фінансових вливань. Інвестиційні кошти потрібні для розвитку, а головне для відбудови знищених та пошкоджених культурних об'єктів України внаслідок збройної агресії російської федерації, яка триває уже майже два роки. Але у нинішніх умовах інвестиційна привабливість

підприємств галузі культури є дуже низькою. А питання фінансування – одним з найбільш проблемним.

Інвестиційну привабливість підприємства галузі культури складають як кількісні так і якісні показники, які залежать від інвестиційного клімату цієї сфери та країни загалом.

Фінансування підприємств галузі культури відбувається за рахунок коштів державного бюджету - на рівні країни, децентралізованих – на рівні органів місцевого самоврядування, інвесторів, спонсорів та благодійників. Потрібно зауважити, що формування інвестиційної привабливості таких підприємств визначається навколо послуг, що ними надаються, інвесторів і споживачів, на основі проведеного аналізу зовнішніх та внутрішніх показників.

Кадровий потенціал підприємств галузі культури потребує розумних, талановитих та ініціативних людей. Серед усіх закладів та організацій сфери культури найнижчим є рівень фахівців у будинках культури, бібліотеках і клубах різних форм власності. Серед працівників музеїв вищу освіту мають близько 35 %, при цьому цей показник варіюється в залежності від регіону. Наприклад, в Житомирській області він складає 32,4 %.

На жаль і за мирних часів фінансування галузі культури відбувалося за залишковим принципом. Власникам підприємств цієї сфери майже неможливо розраховувати на отримання кредитів. Тому бюджетні кошти, фінансові пожертви та благодійні внески є зовсім незначними за обсягами та невизначені в часі.

Проводячи аналіз інвестиційної привабливості підприємства галузі культури одним з основним показників є прибуток, який створює базу економічного розвитку, підприємств, його власників та найманих працівників. Прибуток такого підприємства є джерелом формування фінансових ресурсів та накопичення капіталу, укріплює фінансові та ринкові позиції суб'єкта господарювання, є захисним механізмом від можливого банкрутства. Даний показник є надзвичайно важливим для інвесторів.

В установах галузі культури і мистецтв формування інвестицій відбувається з істотною відмінністю. У нас низький рівень чистого прибутку, а тому інвестиції займають дуже малу частку в загальному фінансуванні.

На сьогодні не менш важливим потенціалом галузі культури є інноваційний. Наприклад за допомогою цифрових технологій можна набагато швидше розповсюджувати кінострічки в Інтернеті, а як відомо переважною більшістю глядачів є діти та молодь. Тому за допомогою кіно наразі формується свідомість та виховується особистість глядача, доносяться важливі меседжі, які зараз особливо необхідні.

З усіх підприємств галузі культури найбільш інвестиційно привабливим є кіно, а от інші не володіють достатнім інвестиційним потенціалом, а отже є менш конкурентоздатними на ринку культурних послуг.

Структура інвестицій у сфері культури має специфічний характер, значну частину коштів займають реставраційно-ремонтні витрати, які досить повільно окупаються. Інвестиції малопомітні в результатах через не окупність вкладених коштів, або вкрай низьку результативність.

Фактори, що впливають на інвестиційну привабливість підприємств галузі культури умовно можна розділити на фактори загальної та територіальної дії. До факторів загальної дії можна віднести, зокрема, соціально-економічні, політичні, нормативно правові, рівень інфляції тощо; територіальної дії: галузеву структуру економіки регіону, стан дорожньо-транспортної інфраструктури, наявність фінансових ресурсів і т.ін.

Якщо аналізувати інвестиційні вкладення у підприємства культури, то найменшими вони є у бібліотеки (у 2013 році – 19,1 тис, а у 2023 році – 8.2 тис.), а найбільшими у концертні організації, кількість яких зросла у порівнянні з 2013 роком на 30 % і складає 112, та музеї, кількість яких на 24.02.2022 складала 687.

Перспективним є й інвестування кіноіндустрію, яка з останні два роки вийшла на новий рівень, побільшало україномовного контенту, кіно

переорієнтувалося на українського глядача та певний відсоток кінострічок і мультфільмів формують патріотичне ставлення у молоді до країни.

Отже, можна зробити висновок, що інвестиційна привабливість підприємств сфери культури є результатом сукупності показників як кількісних так і якісних. Інвестиційний потенціал галузі культури виявляється у попиті населення та нових можливостях стрімкого розвитку галузі. Негативними чинниками є недостатнє фінансове та застаріле матеріально-технічне забезпечення.

Насамкінець можна сформулювати декілька рекомендацій з метою розвитку галузі культури:

- розробити комплексну політику зайнятості у сфері культури;
- впровадити довгострокову стратегію розвитку культури;
- впровадити освітні заходи для працівників галузі культури з метою покращення практик управління комунальними закладами культури та культурною спадщиною;
- внести зміни до нормативно-правових актів з метою повернення прив'язки посадових окладів працівників бюджетної сфери до розміру мінімальної заробітної плати, а не прожиткового мінімуму, що наразі є в основі мінімального посадового окладу (тарифної ставки);
- запровадити систему підвищення кваліфікації всередині закладу культури із залученням експертів ззовні та стажування в інших закладах культури, в т.ч. й іноземних;
- залучити випускників закладів вищої чи фахової передвищої освіти до роботи в установах культури та до реалізації проєктів, які мають державне фінансування.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.

Перше десятиліття XXI століття ознаменувалося змінами в участі сфери культури в економічному розвитку. Культурні галузі набули значення. Вони стають одним із найдинамічніших сегментів світової економіки, а їхній внесок у ВВП продовжує зростати.

Резолюція ООН про культуру та розвиток (ООН, 2010b) пропонує всім державам-членам забезпечити більш помітну та ефективну інтеграцію та включення культури в політику та стратегії розвитку на всіх рівнях.

Ці заходи заохочують підтримку розвитку ресурсного потенціалу і консолідацію культурних індустрій, культурного туризму та пов'язаних з культурою мікропідприємств, а також допомагати їм у розвитку необхідної інфраструктури та навичок.

Сьогодні можна розуміти цей процес як перегляд традиційної концепції ресурсного забезпечення культури, яка бере до уваги проблеми виробництва та розповсюдження продуктів і послуг із культурним значенням.

Основними викликами поточного стану сфери культури України є: недостатність фінансування або його повна відсутність фінансування; відтік контингенту кваліфікованих творчих працівників галузі культури та студентів закладів мистецької освіти усіх форм власності; недосконалість володіння працівниками інформаційними системами та цифрової роботи в сфері; географічний перерозподіл попиту на культурні та освітні послуги для мешканців внаслідок масової міграції; необхідність розбудовувати цифровий аспект роботи таких закладів; необхідність відновити/реставрувати/відбудувати пошкоджені будівлі, у яких розміщені організації сфери культури, їх матеріально-технічне та ресурсне забезпечення.

Кадровий потенціал підприємств галузі культури потребує розумних, талановитих та ініціативних людей. Серед усіх закладів та організацій сфери культури найнижчим є рівень фахівців у будинках культури, бібліотеках і клубах різних форм власності. Серед працівників музеїв вищу освіту мають

близько 35%, при цьому цей показник варіюється в залежності від регіону. Наприклад, в Житомирській області він складає 32,4%.

На жаль і за мирних часів фінансування галузі культури відбувалося за залишковим принципом. Власникам підприємств цієї сфери майже неможливо розраховувати на отримання кредитів. Тому бюджетні кошти, фінансові пожертви та благодійні внески є зовсім незначними за обсягами та невизначені в часі.

ВИСНОВКИ

Таким чином, зміни політиці держави розвитку ресурсного забезпечення сфери культурної індустрії мають не лише прагматичне, а й практичне значення.

По-перше, це перехід від культурних до креативних індустрій, який був спричинений технологічними змінами; ширше розуміння культури та мистецької діяльності; підвищення значення креативності, інновацій та навичок в економічному розвитку; зміни в моделях споживання та попиту.

По-друге, відбувається зміна позиціонування культури з елітарної та ексклюзивної на більш креативну, демократичну та інклюзивну.

По-третє, відбувається перехід від розгляду виробництва культури як окремої промислової діяльності до розгляду його як сектора, який враховує відносини, зв'язки та кластеризацію культурної та творчої діяльності.

По-четверте, у створенні багатства відбувся перехід від субсидованого мистецтва та централізації до культурних сфер, «що призвело до дебатів про культурний сектор у ширші дискусії щодо таких питань, як торгова політика, інтелектуальна власність, майбутнє освіти».

Зростаючий інтерес до аналізу культурних і креативних індустрій з точки зору зайнятості призвів до досліджень, зосереджених на показниках, які враховували непрямий економічний внесок культурних сфер, динаміку економічного розвитку, конкурентоспроможність країн і який класифікував країни відповідно до їхньої здатності розвивати, залучати та підтримувати творчі ресурси. Водночас дискусії в європейському дослідницькому співтоваристві були зосереджені на охопленні зайнятості, заснованої на творчості, а не на концентрації культурних індустрій. Основним аргументом на користь цього переходу було те, що схеми промислової класифікації не підходили для опису творчої діяльності та вимірювання її повного економічного внеску, який створюється різними способами окремими особами,

групами, які працюють із творчими організаціями, і окремими особами творчих професій, які робота в некреативних організаціях.

Насамкінець можна сформулювати декілька рекомендацій з метою розвитку галузі культури та формування кадрового потенціалу підприємств цієї сфери:

- розробити комплексну політику зайнятості у сфері культури;
- впровадити довгострокову стратегію розвитку культури;
- впровадити освітні заходи для працівників галузі культури з метою покращення практик управління комунальними закладами культури та культурною спадщиною;

- внести зміни до нормативно-правових актів з метою повернення прив'язки посадових окладів працівників бюджетної сфери до розміру мінімальної заробітної плати, а не прожиткового мінімуму, що наразі є в основі мінімального посадового окладу (тарифної ставки);

- запровадити систему підвищення кваліфікації всередині закладу культури із залученням експертів ззовні та стажування в інших закладах культури, в т.ч. й іноземних;

- залучити випускників закладів вищої чи фахової передвищої освіти до роботи в установах культури та до реалізації проєктів, які мають державне фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
3. Продержавну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/889-19>.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97 URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
5. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07 червня 2001 р. № 2493-III URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14/page>.
6. Про Комплексну програму підготовки державних службовців: указ Президента України від 9 листопада 2000 р. № 1212/2000 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1212/2000>.
7. Про Стратегію сталого розвитку “Україна - 2020”: указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
8. Про затвердження Порядку організації і проведення Школою вищого корпусу державної служби тренінгів для державних службовців першої–другої категорії: постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2010 р. № 728 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/728-2010-%D0%BF>.
9. Амосов О., Гавкалова Н. Концепція публічного управління: архетипний підхід Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. праць Асоціації докторів наук з державного управління. Харків: “ДокНаукДержУпр”. Березень, 2015. С.8–11.
10. Безверхнюк Т. М., Саханенко С. Є. , Топалова Е. Х. Європейські

стандарти врядування на регіональному рівні: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2008. 328с.

11. Безсмертна О. В. Організаційна культура та лідерство в публічному управлінні *Наукові читання – 2019*: наук.-практ. конф. Житомир. ЖНАЕУ, 2019. С. 61-64.

12. Безсмертна О. В. Суть організаційної культури в інституті власності Інтелектуальна економіка в умовах суспільних трансформацій. Житомир. ЖНАЕУ, 2019. С. 121-125.

13. Безсмертна О. В. Формування організаційної культури в контексті життєвого циклу організації

14. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Київ. 1996. С.194–251.

15. Богданов А. А. Тектология. Всеобщая организационная наука / Москва: Экономика, 1989. 304с.

16. Бондаренко Є. М. Розвиток організаційної культури державної служби: соціальний аспект: дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : 25.00.03 – державна служба. Донецьк: ДРІДУ НАДУ, 2014. 225с.

17. Вернудіна І. В. Особливості публічного управління в Україні: цивілізаційний поступ та сучасні виклики. Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. раміжн. участю (26 листопада 2014 р., м. Київ). Київ: НАДУ, 2014. Т. 1. 150с.

18. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент: Учебник для ср. спец. учеб. заведений. 2-е изд. Москва: Магистр: ИНФРА-М, 2011. 288с.

19. Гайдученко С. О. Інституалізація організаційної культури у публічному управлінні *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр. Харків: ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2014. № 1 (45). С. 17–24.

20. Гайдученко С. О. Методичні особливості формування та розвитку організаційної культури публічного управління *Теорія та практика державного управління*: зб. наук. пр. Харків: ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2016. № 2 (53). С.42–48.

21. Гошовська В. А., Сурай І. Г. Осмислення державно-управлінською елітою суспільно-демократичних цінностей (за матеріалами соціологічного дослідження) *Наук. вісн. Акад. муніцип. упр. Серія “Управління”* 2013. № 3. С.34–41.
22. Гончарук Н., Сурай І. Лідерство як якісна характеристика особистості чи інституції *Вісн. НАДУ*. 2010. № 3. С. 5–13.
23. Єлагін В. П. Інституціональні перетворення як основа ефективного розвитку головних ресурсних сфер держави *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2014. Вип. 2. С. 98–106 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2014_2_15.
24. Завадський І.С *Менеджмент: Management* Київ: Європ. ун-ту 2001, 542 с.
25. Іжа М. М. Аналіз навчальних потреб державних службовців місцевих державних адміністрацій Півдня України та Вінницької області: 2008 рік: наук.-метод. розроб. Київ: НАДУ, 2009. 35с.
26. Ліпенцев А., Пилис Ю. Розвиток організаційної культури органів публічної влади: у контексті завдань реалізації програм регіонального інноваційного розвитку *Демократичне врядування* Київ: НАДУ, 2012. Вип. 9. С.17.
27. Мартиненко В. М. Державне управління: шлях до нової парадигми (теорія та методологія): монографія Харків: ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2003. 220с.
28. Методика “Ценностные ориентации” М. Рокича URL: <http://psycabi.net/testy/320-metodika-rokicha>. Назва з екрана.
29. Мескон М *Основы менеджмента* Москва: Дело, 2000. 704 с.
30. Нижник Н., Пашко Л. Управлінська культура : теоретичне поняття чи управлінська поведінка? *Політ. менеджмент*. 2005. № 5 (14). С.103–113.
31. Оболенський О. Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія і напрям освіти Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (26 листопада 2014 р., м. Київ). Київ: НАДУ, 2014. Т. 1. С.150.

32. Пермякова Л. Д. Механізм формування організаційної культури проектного управління в органах публічної влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 – механізми державного управління. Одеса, 2013. – 23с.

33. Пермякова Л. Д. Організаційна культура органу публічної влади як об'єкт управління *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2012. № 3 (39). С.80–85.

34. Підлісна Т. В. Лідерство в державній службі України: теоретичні основи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.03 – державна служба . Київ, 2012. 23 с.

35. Рачинський А. П. Стратегічне управління персоналом: теоретико-методологічний аналіз:зб. наук. пр. АМУ *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2012. Вип.3. URL:<http://www.dy.nauka.com.ua/?n=3&y=2012>

36. Розвиток організаційної культури державних органів влади: Навчально-методичний посібник / Князєв В. М. та ін. Київ: НАДУ. 2007. 61с.

37. <https://www.ukrstat.gov.ua/>